

THE ROMANIAN JEWISH WRITER AND THE REPRESENTATIONS OF THE SELF AS IDENTITY MARKS

Daniel Voicu

PhD Student, "Transilvania" University of Braşov

Abstract: The period of the romanian avat-garde and modernism generated the aparition of a unique subject, which was born at the confluence of a variety of factors. As a consequence, the identity of the subject suffered a new approach. The Jewish writer is one of the best examples from the romanian literature, in what concern the construction of the identity, because behind this, stands a whole process. In this way, the biases with which the works of Jewish writers were dealt with, was also a step towards building a poetic identity. The representations of the self, the way in which the author represents himself in his work, the bilingualism, the life between the mother –contry and the adopted country, become some important marks identity. There is why the romanian jewish writer opens a distictive chapter in the romanian literature, beeing an exponent of the modern subject that through the representations of the self compose the way to another type of identity. This paper aims to analyze and highlight the cultural image of the modern subject of whose identity appears to be represented through language, ethnic and social stereotypes or mentalities.

Keywords: identity, jew, self, exile, avat-garde

Modernitatea aduce o reconfigurare a raporturilor autorului cu lumea, pe de-o parte, dar și cu opera. Modernitatea, văzută ca o cultură a crizei, determină, după cum scoate în evidență Adrian Marino, o criză a conștiinței subiectului, cât și a experienței literare care pășește pe teritoriul subiectivității, al individualității, după cum se va vedea în cele ce urmează. De aceea, în mod cert, ideea de modern, cu unele ei seismice multiple pe care le produce, creează împrejurarea în care subiectul modern va găsi modalitățile prin care sinele să se reprezinte în operă sub o formă sau alta. În acest context trebuie dezvoltată ideea că poezia nu exclude lumea, sau, după cum afirmă Alexandru Mușina, poezia este o formă de explorare a realității și, mai mult decât atât, nu poate fi negată ideea legăturii dintre poezie și subiect.

Poetul modern nu dorește să imite realitatea, ci fie o inventează, fie explorează anumite dimensiuni ale realității. Având în vedere că individul devine sistem de referință pentru modernism, poezia subiectului modern va căuta modelul „culturalizării lumii” în sine, în subconștient, explorând spațiul interior și propunând, după cum afirmă Radu Vancu, acele individualități, ce urmăresc modul în care poezia modifică existența, zonele în care sinele interferează cu existența, cum subiectul intră în individualitate.

Criza eului survine datorită lipsei de substanță a subiectului/eului modern, mai precis a ceea ce se numește viață interioară. Subiectul modern, considerat sistem de referință al modernității, descoperă că în el nu se găsește nimic. Acest vid este absorbit prin poezia modernă ce propune omului modern euri, care pot fi adoptate succesiv. De aceea, eurile poeziei moderne, începând cu cel multiplu și terminând cu cel individualizat, nu se exclud unele pe altele, ci doar, eventual, se concurează, ne spune Alexandru Mușina.

Poezia își va centra atenția spre spațiul interior, pe care îl va explora spre a-și extrage modelul căutat sau pe care îl va crea, raportat la sistemul de referință, individul. În plus, deși poetul trebuie să se detașeze de sine atunci când explorează spațiul interior, poezia este totuși individualizată. Pe lângă ceea ce vrea să transmită poezia, aceasta preia de la sursa originară un context psihologic, ceea ce duce la inițierea unui discurs sociologic pe marginea ei. Astfel, pe lângă mesajul pe care îl pune opera, în mod voit, poezia preia involuntar date esențiale ce țin de subiectul creator. În acest sens și cea mai infimă tentă de confesiune, aderă la susținerea faptului că poezia poate fi un gen al biograficului, având în vedere că în poezii sunt decantate uneori, unele experiențe personale. După cum am afirmat tangențial, Radu Vancu se afiliază opiniei conform căreia poezia are o directă legătură cu viața. Acesta consideră că nu există o separație netă între *eul biografic* și *eul artistic*, motivând că există o „convingere a continuității dintre ce trăim și ce scriem (adică, spus tout court, din convingerea că poezia e individualizată)...”¹.

Autorul încearcă să realizeze o legătură subtilă între sine și poezie, care să răspundă la interogația *cum modifică poezia existența*. Ca urmare, se poate vorbi de intrarea subiectului în individualizată, ceea ce conduce firește la evidențierea raporturilor pe care sinele le stabilește cu poezia. Se declanșează astfel o schimbare a sinelui, sau cum ar numi Marin Mincu, o „constituire a eului poetic”, ceea ce denotă reverberațiile pe care sinele le insuflă, le imprimă în poezie, în operă, acest lucru fiind sesizabil prin punerea în criză a limbajului, a realului. Acesta idee poate fi reperată și în studiul lui Alexandru Mușina, care vorbește de cele trei crize pe care individualismul le provoacă în modernitate, însă acest lucru reprezintă se pare o condiție *sine qua non*, având în vedere că poezia modernă pretinde o lectură individualizată, care centrează întreaga lume pe individ, astfel că lumea pe care o rescrie poezia există „prin și în sistemul ei de referință, care e individul”.²

Dintr-o perspectivă socio-culturală, subiectul se poate trata și prin opoziția *subiect de tip insider* versus *subiect de tip outsider*. Este cazul scriitorilor aflați la granița dintre două lumi, prinși între patria - mamă și patria de adopție. Scriitorul ce este prins în angrenajul exilului configurează un profil proteic ce merită investigat. De la condiția sa de insider, subiectul se va regasi într-o nouă postură, aceea a outsider-ului. În mod evident, această experiență, prin prisma schimbărilor, prin faptul că identitatea este puternic zdruncinată, se va repercuta asupra discursului poetic. Deconstrucția și reconstrucția identității, a reconfigurărilor identitare, redefinirile și poziționarea în noul spațiu, vor face ca subiectul să resimtă noua sa condiție de exilat, de subiect outsider. Sunt schimbări ce gravitează în jurul sinelui, de aici și necesitatea și imboldul de a le exterioriza, prin diferite modalități.

Exilul sau problema dislocării din țara de origine a avut repercusiuni asupra celui care dobândește titulatura de expatriat, lăsând urme adânci în conștiința sa, aceștia purtând cu sine un sentiment al excluderii atât din țara lor cât și dintre semenii, într-un final exilul devenind o traumă pentru exilați. Trebuie disociat faptul că există atât un exil impus cât și

¹Vancu, Radu, *Poezie și individualizată*, Ed.Tracus Arte, București, 2014, pag. 6.

²Mușina, Alexandru, *Paradigma poeziei moderne*, Brașov, Ed. Aula, 2004, pag. 177.

un exil voluntar. Povara exilului se regăsește în mod cert în ambele tipuri amintite, cu precizare că poate în cazul exilului impus de anumiți factori (regim totalitar, politica statului) trauma ce se naște în urma mutării într-un alt spațiu este cu mult mai mare.

Și în istoria literaturii române putem vedea cazuri de scriitori care au ales sau cărora le-a fost impus drumul expatrierii. Fie că vorbim de Monica Lovinescu, Virgil Ierunca, Emil Cioran, Eugen Ionescu, Norman Manea sau de avangardiști precum Tristan Tzara, Barbu Fundoianu, Ilarie Voronca, aceștia au parcurs un drum în sens dublu: de la exil la alienare, de alienare la afirmare. Deși tentația ar fi de a aclama paradoxul din aceste perechi de termeni, situația este „salvată” de înstrăinarea ce rezultă din ambele cazuri. Atât în cazul unui exil impus, cât și în cazul celui voluntar, cel ce pleacă va avea condiția străinului, străin în țara sa, străin în noua cultură, țara în care va trăi.

Strâns legată de problema despărțirii, de părăsirea locului de origine se leagă problema identității, din perspectiva raportului cu sinele și ceilalți. Problematika identității are întotdeauna ca punct de plecare întrebarea retorică și meditativă „*Cine sunt eu?*” iar conturarea unui posibil răspuns, nu poate avea loc în afara unui context comparativ; un scriitor se va considera exilat atâta timp cât se simte exilat, astfel că între condiția de exilat și percepția de sine se naște inevitabil un raport de subordonare, astfel percepția sinelui despre exil se va subordona percepției/imaginii de sine propriu zise. Acest mecanism al percepției este explicat de Paul Ricoeur în „*Soi-même comme un autre*” după cum urmează: „... *the definition of an individual must be made by ways of pointing out the differences that separate a particular person from the social class to which he belongs.*”³ Se poate vedea că Paul Ricoeur pledează pentru o definiție la modul particular, prin izolarea subiectului din masa analizei, diferențele ce separă individul de restul grupului fiind cele care ar trebui să intereseze.

Tema exilului și excluderea dintr-o matrice originală, a generat un sentiment al dezrădăcinării, care a devenit un laitmotiv al mentalității românești și nu numai. Criză a ființei, exilarea poate descoperi un alter-ego profund, un nou străin care se situează în afară propriilor definiții. Plecând de la o revoltă iminentă în încercarea de poziționare într-o nouă ordine socială, adaptarea și cunoașterea unor noi modele culturale și până la o rezistență din partea țării-gazdă, fenomenul exilului a generat un anume tip de literatură.

Un destin aparte au avut și scriitorii evrei, ca de pildă Tristan Tzara sau Barbu Fundoianu, destin ce se poate discuta și dintr-o perspectivă mai puțin abordată, ca un fenomen ce face parte dintr-o mișcare ce a depășit granițele României, ai cărui scriitori, deși au fost încurajați și susținuți de mediul scriitoricesc, nu fost receptați la adevărata lor valoare. Recunoașterea lor a venit în urma renunțării la țara de baștină și migrând în altă țară au putut să își ducă la desăvârșire opera începută.

Un posibil punct de legătură dintre problema celui expatriat, care părăsește o cultură și mișcare de avangarda este după cum am văzut, faptul că acest proces al construirii identității se evidențiază printr-o notă de unicitate, printr-o coeziune a celor atipici și dacă luăm în calcul faptul că „*avangarda poate fi definită din perspectiva unei sociologii a microgrupurilor, a etniilor creatorilor care alcătuiesc elita, casta vizionarilor, a spiritelor novatoare, la fel cum poate fi definită prin relaționare dialogică, în funcție de sociologia gustului, a receptării, în funcție de politica editorială, de politicile și ideologiile concurente,*

³ Ricoeur, Paul. *Soi-même comme un autre*. Paris, Seuil, 1990, pag 39., „pentru a defini un individ trebuie arătate diferențele care separă o anumită persoană de clasa socială căreia îi aparține”

în funcție de sistemul de gândire pe care îl adoptă sau pe care îl neagă”⁴ vedem cum fuzionează aproape perfect, cum condiția omului exilat se topește în crearea unei mișcări literare. Străinul ajuns într-un nou spațiu, va parcurge traseul de la o criză a identității la o regăsire a acesteia. Dintr-o povară ce apasă pe umerii exilatului, frământările interioare vor fi reduse prin emergența lor în beneficiul creării artei. Avangarda s-a format pe baza celor care au avut curajul de a răsturna ordinea stabilită a literaturii de până atunci, iar cei care au participat la această revoluție literară s-au remarcat printr-o spirit reformator, inovator, printr-o personalitate care neutralizată de diverși factori, se găsește într-un moment de afirmare.

Avangarda deși adesea a fost caracterizată printr-o răsturnare a ordinii în câmpul literaturii, aceasta a rezultat se poate spune din îmbinarea firească a unor evenimente, ce permite o explicație a prezenței numărului mare de scriitori evrei în avangarda românească. Se poate afirma că în ceea ce privește existența avangardei românești există o legătură între exil, imaginarul poetic și retorica discursului, în operele scriitorilor români avangardiști.

Exilul văzut ca și un fenomen ce activează anumite procese în structura ființei umane, până la o redimensionare a structurii ontologice a acesteia a condus la formare la ceea ce s-a amintit și mai sus și anume dizidență, diasporă care datorită statului pe care îl are este formată de obicei din indivizi de o anumită factura, cu o personalitate pregnantă, instabilă și zbuciumată, aflată mereu în pragul unor acțiuni inovatoare și care să restabilească măcar în plan moral, spiritual, tensiunea provocată de (e)migrație. Nu întâmplător avangarda este definită din perspectiva unor microgrupuri ce supraviețuiesc pe baza unor principii comune, biografia avangardiștilor români aducând în atenție originea iudaică, dar și faptul că vor părăsi destul de timpuriu țara de origine pentru a se stabili în Paris sau Zurich.

Începându-și în România cariera de scriitori, aderând la mișcarea de avangardă românească, aceștia își vor continua cariera pe teritoriu străin dar în același timp păstrând contactele cu realitatea românească, ei trimițând pentru publicare în reviste diverse articole și poezii. Pentru a închide axa de legătură dintre identitatea iudaică, exil și culminând cu avangarda trebuie nuanțat profilul și explicată ponderea mare a evreilor în avangarda.

Pentru a putea discuta opera sa literară din perspectiva reprezentărilor sinelui, trebuie ca atenția să se îndrepte și spre o investigație sumară în ceea ce îi privește pe evrei, din punct de vedere al prezenței lor în avangardă, dar și ca o resursă spre constituirea unei strategii de reprezentare a sinelui. După cum se cunoaște, natura etnică a poetului Fundoianu va avea o mare greutate în discursul său. Poezia, trăirile sale, viața petrecută în exil vor fi în mod decisiv influențate și impregnate de originea sa iudaică.

În căutarea unor răspunsuri în vederea studierii mentalității evreiești, interesul cercetătorilor s-a îndreptat spre diferite lucrări ce au avut ca scop fie o perspectivă istorică a culturii iudaice, a analizei specificității lumii evreiești cum procedează de exemplu și Andre Neher⁵ în cartea sa sau mergând pe filonul unei recente științe apărute la noi prin preocuparea lui Andrei Oisteanu⁶, autorul unei cercetări de imagologie etnică care analizează imaginea evreului în cultura română prin prisma stereotipiilor existente referitoare la evrei. Mai curând premisa de la care au plecat atât cercetătorii de mai sus, dar și alții a fost o întrebare care continuă să suscite interesul cu privire la evrei: au ceva în comun aceștia, ceva specific, caracteristic? Pentru a putea da un răspuns concret și valid, presupune luarea în calcul a două perspective: prima ar fi aceea identificării caracteristicilor ce au dus de-a lungul timpului la

⁴ Rodica Ilie, *Manifestul literar. Poetici ale avangardei în spațiul cultural romanic*, Brașov, Ed. Univ. Transilvania, 2008, pag.286.

⁵ Andre Neher, *Cheile Identității Iudaice*, București, Ed. Haseffer, 2001

⁶ Andrei Oisteanu, *Imaginea Evreului În Cultura Română*, București, Ed. Humanistas, 2004

formarea unui construct, despre care putem vorbi astăzi și anume Omul Evreu iar de cealaltă parte stă perspectiva „tiraniei” unei crize identitare prin care au trecut evreii în secolele XIX și XX și la care au fost supuși ca urmare a unei lupte date între asimilare și antisemitism, între dorul originii și atracția noului, între acceptarea lor în societatea burgheză și vedictul de subminare a acesteia.

În siajul afirmațiilor de mai sus, a creionării unui profil al evreului pentru a putea argumenta aderarea unui număr atât de mare al evreilor în avangarda românească se înscrie și ideea nouă și surprinzătoare, pe care Tom Sandqvist⁷ o ilustrează în cartea sa. Aproape două capitole, „Tara Idișului” și „Dada ex oriente” sunt dedicate prezentării unei tradiții idiș est-europene, pentru a pune în lumină legătura care există între Tzara, frații Iancu și această tradiție. Tradiția idiș, denumită în acest fel chiar după un dialect numit idiș pe care populațiile de evrei îl vorbeau, este descrisă din toate punctele de vedere, pornind de la aspirările date de instaurarea legislației antisemite, la descrierea activităților sociale și financiare, vestimentației, a modului de viață și până la descrierea lingvistică a idiomului idiș.

Este prezentată o cultură idiș, care s-a desfășurat și pe teritoriul României inclusiv, periată de acele clișee și stereotipuri ale evreului imaginar și real pe care Andrei Oisteanu le disociază în cartea sa, rămând un tablou al acestei culturi repus în liniile sale originare, arătând faptul că valoarea Țării Idișului este dată de funcția de incubator al unei bogății culturale și intelectuale. Astfel, rezultatul, nu ar trebui să surprindă și oarecum se desprinde într-un mod logic și pertinent, care va elimina orice urmă de suspiciune sau incertitudine cu privire la participarea evreilor în revoluțiile culturale din secolul XX: „*nu este deloc surprinzător că evreii din Europa Centrală și de Est au jucat un rol decisiv în constituirea centrelor moderne ale producției și consumului cultural.*”⁸

Rezumând, se poate constata cum condiția exilatului într-un mediu străin s-a îmbinat pe de-o parte cu dramele pe care evreii le aveau dar și cu procesul dinamic și frondeur de constituire al avangardei. Despre drama evreilor nu se poate vorbi în termeni simpliști și nici nu poate fi minimalizată această problemă, schematizată la o singură sursă. În cultura română, complexul periferiei plana cu mai multă greutate în rândul intelectualilor evrei, având un complex psihologic datorat faptului că aceștia sufereau de o dublă ruptură: lipsa contactului cu realitatea tradițională evreiască și sentimentul neapartenenței la cultura română.

BIBLIOGRAPHY

1. Ilie, Rodica, *Manifestul literar. Poetici ale avangardei în spațiul cultural românesc*, Brașov, Ed. Univ. Transilvania, 2008
2. Mușina, Alexandru, *Paradigma poeziei moderne*, Brașov, Ed. Aula, 2004
3. Neher, Andre, *Cheile identității iudaice*, București, Ed. Haseffer, 2001
4. Ricoeur, Paul, *Soi-même comme un autre*, Paris, Seuil, 1990
5. Oisteanu, Andrei, *Imaginea evreului în cultura română*, București, Ed. Humanistas, 2004
6. Vancu, Radu, *Poezie și individualitate*, Ed. Tracus Arte, București, 2014
7. Sandqvist, Tom, *Dada Est. Românii de la Cabaret Voltaire*, București, Ed. ICR, 2010

⁷ Tom Sandqvist, *Dada Est*, București, Ed. ICR, 2010

⁸ Tom Sandqvist, *Dada Est. Românii de la Cabaret Voltaire*, București, Ed. ICR, 2010, pag. 237